

BEATA IWONA KURYŁOWICZ

DEKLINACJA RZECZOWNIKÓW MĘSKICH W PODLASKICH AKTACH URZĘDOWYCH Z DRUGIEJ POŁOWY XVI WIEKU

Celem artykułu jest możliwie pełne przedstawienie i scharakteryzowanie form deklinacyjnych rzeczowników męskich występujących w *Aktach albo sprawach sądów miasta knyszyńskiego. 1553-1580*¹ na tle ogólnopolskiej normy językowej².

Badane teksty stanowią zbiór dokumentów związanych z kupnem i sprzedażą nieruchomości, długami, kradzieżami, pobiciem, oszczerstwami szkodzącymi dobrej sławie obywateli oraz różnego rodzaju umowami zawieranymi przez mieszkańców miasta.

Analizując odmianę rzeczowników męskich w *Aktach*, postaram się wykazać, w jakim stopniu jest ona zgodna z szesnastowieczną normą literacką, a w jakim odbiega od owej normy, a mianowicie, czy zaobserwowane odchylenia są przejawem konserwatyzmu, modernizmu fleksyjnego czy też mają charakter regionalny. W artykule uwzględniam rzeczowniki pospolite oraz nazwy własne osobowe, natomiast nie biorę pod uwagę nazw miejscowych.

W mianowniku l. poj. rzeczowniki męskie występujące w *Aktach* mają końcówkę zerową, np.: *wójt* 37, *testament* 43, *kowal* 69, *łup* 129, *brataniec*

Mgr Beata Iwona KURYŁOWICZ – asystent Instytutu Filologii Polskiej, Zakład Historii Języka Uniwersytetu w Białymstoku; adres do korespondencji: ul. Kręta 56F/43, 15-345 Białystok.

¹ T. I, Białystok 1999. Informacje dotyczące pochodzenia i miejsca przechowywania rękopisów ksiąg miejskich Knyszyna, jak również tego, które tomy weszły w skład niniejszej edycji, we wstępie zamieścił Józef Maroszek.

² W odtwarzaniu szesnastowiecznej normy językowej pomocne były dostępne już opracowania: podręczniki gramatyki historycznej, słowniki, monografie oraz rozprawy.

160, *spór* 181, *ojczym* 230, *ławnik* 303, *bakałarz* 365; -o, np.: *Jaczko* 41, *Lewko* 102, *Błażko* 191, *Szmurło* 198; -y(-i), np.: *wikary* 123, *woźny* 183, *podstarości* 51, *podwojski* 319.

W dopełniaczu I. poj. występują dwie wariantywne końcówki: -a pochodząca z dawnych tematów na *-o-, *-jo- oraz -u z tematów na *-u-. W XVI w. doszło do ustalenia nowej normy opartej na znaczeniu rzeczownika. Według Z. Klemensiewicza rzeczowniki żywotne przyjmują końcówkę -a, wśród nieżywotnych szerzy się -u³. W badanym materiale niemal wszystkie rzeczowniki żywotne przybierają końcówkę -a: *wójta* 38, *chłopca* 47, *ojca* 56, *męża* 57, *pisarza* 200, *brata* 337. Tylko jedna forma wyłamuje się z powyższej zasady: *a potomku [s] żadnego po niej* 257. Natomiast przy rzeczownikach nieżywotnych oprócz -u częste jest też -a, np.: *dnia* 40, *korzenia* 56, *żywota* 68, *kościola* 160, *fartucha* 173, *kobierca* 198, *nosa* 335, *kaftana* 358. Formy te w nie zmienionej postaci zachowały się aż do czasów obecnych.

W zakresie rzeczowników nieżywotnych występują ponadto liczne oboczności końcówek -a || -u, np.: *ogroda* 78, 79, 82, 271, 318, 340, 363, 379 || *ogrodu* 75, 86, 111, *liasa* 47 || *lasu* 189, *placa* 243 (*pliacca* 310) || *placu* 111, *Dwora* 111 || *dworu* 61, 174, 188, 252, 322, 353, *woza* 124, 185, 186 || *wozu* 124, *Rynka* 158 || *Rynku* 188, *stoda* 161 || *stodu* 161, 266, *czwartka* 166 || *czwartku* 304, *piątka* 158 || *piątku* 186, 234, *areszta* 361 || *aresztu* 371, 372, 375, 378, *półciwartka jęczmieniu* 149 || *jęczmienia* 168, 204, 257, *ogniu nie mieli* 221 || *ognia* 198, 216, 220. Trzy rzeczowniki nie mają form obocznych: *stolia* 220, *kramika* 295, *broga* 172.

Wahanie końcówek -a || -u w XVI w. było zjawiskiem normalnym. W. Książek-Bryłowa ustaliła, że w XVI w. utrzymuje się staropolska proporcja -a || -u jako 1 : 1. W obrębie form wariantywnych na końcówkę -a przypadają 993 użycia, zaś na -u 973⁴.

Końcówka celownika I. poj. -owi, pochodząca z dawnych tematów na *-u-, w XVI w. prawdopodobnie była powszechna w języku potocznym, szerzyła się też w języku literackim. Jednakże liczne rzeczowniki z dawnych tematów na *-o- nadal zachowują właściwą sobie końcówkę -u⁵. Tak też jest w analizowanych księgach miejskich Knyszyna: *nie będąc postuszny urzędu* 220,

³ Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1964, s. 268.

⁴ T. Skubalanka, W. Książek-Bryłowa, *Wariantywność polskiej fleksji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 142.

⁵ Klemensiewicz, Lehr-Spławiński, Urbańczyk, dz. cyt., s. 270.

temu roku 119, *temu wyroku* 113, *ku nakładowi* 111, *k temu naszemu listu* 111, *ku dworcu* 93, *ku swojemu pożytku* 34, 56, *k temu długu* 47, 48. Niektóre przytoczone rzeczowniki występują w połączeniach z przyimkiem *ku*, który podtrzymywał starszą końcówkę *-u*. W XVI w. stosowanie końcówki *-u* po przyimku *ku* miało charakter zwyczajowy. Formy tego typu znajdujemy nie tylko u Reja, Orzechowskiego, Seklucjana, ale także u Kochanowskiego⁶.

Wiele rzeczowników osobowych, dla których *-owi* jest szczególnie charakterystyczne (być może pod wpływem odziedziczonej formy *synowi*⁷) również zachowało końcówkę *-u*: *mieszczaninu* 66 (*mieszczaninu* 34, 142, *mieszcianinu* 175, *mieczaninu* 170), *Zenku* 40, *Kilianu* 38, *Andrzeju* 171, *Stanisławu* 163, *swemu małżonku* 149, *wójtowi* 125, *panu Marcinu Skrzynnikowi*, *wójtowi* 178, *była winna nieboszczyku panu Pawłu Cedrowskiemu* 179, *[Sta]nislawie Kłosku*, *mieszczancu* 194, *panu Janu* 179. Niektóre z wyżej wymienionych przykładów mają formy oboczne zakończone końcówką *-owi*: *mieszczaninowi* 60, 71, 268, *Stanisławowi* 66, 164, *Marcinowi Skrzynnikowi* 178, *nieboszczykowi* 48, *wójtowi* 41, 162. Czasem wariantywne końcówki występują obok siebie, np.: *jej zięciu Jakubowi* 176, *synowcowi swojemu Hriczku Lazowczikowi* 91, *s[y]niowcowi swemu Hriczku Lazowczu* 91, *przedał Hryczkowi Rakowiczu plemiennikowi* 89, *Andrzejowi Zakrzewskiemu synowcu* 77, *Stanisławowi szewcowi Andrzejewiczowi* 66, *Andrzejowi Antonowiczowi* 134, *ojcu Hihnatowi świeszczieniku* 32, *Stanisławowi Piotrowiczowi*, *natenczas burmistrzowi* 222, *nieboszczykowi Pawłu* 178. Książek-Bryłowa ustaliła, że w *Słowniku staropolskim* na końcówkę *-u* przypada 56% (111) użyć, a na *-owi* 44% (87) użyć⁸. Natomiast W. R. Rzepka zauważył, że w drukach pochodzących z lat 1521-1535 końcówka *-owi* wystąpiła 328 razy (73%), natomiast *-u* 121 razy. Z biegiem lat nowych form przybywa, a pełna normalizacja (95% form zakończonych na *-owi* w poezji i w prozie) nastąpiła dopiero ok. 1610-1615 roku⁹. Być może na tak liczne występowanie końcówki *-u* zamiast *-owi* w celowniku l. poj. miała wpływ polszczyzna kresowa. Zenon Leszczyński, analizując konstrukcję dativus absolutus w *Kodeksie Olszewskim Chomińskich, Wielkiego Księstwa Litewskiego i Żmódzkiego Kronice* (jest to przekład kroniki napisanej po rusku), ustalił, że: „W rozpatrywanej konstrukcji uderza także ściśle naślado-

⁶ S. R o s p o n d, *Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego*, Wrocław 1961, s. 83.

⁷ K l e m e n s i e w i c z, L e h r - S p ł a w i Ń s k i, U r b a Ń c z y k, dz. cyt., s. 270.

⁸ S k u b a l a n k a, K s i ą ż e k - B r y ł o w a, dz. cyt., s. 143.

⁹ Z *dziejów form fleksyjnych rzeczowników w polszczyźnie XVI-XVIII wieku: celownik liczby pojedynczej rodzaju męskiego*, „Slavia Occidentalis” 43(1986), s. 138-139.

wanie formy przypadku w imionach, gdzie regularnie występuje końcówka *-u* zamiast spodziewanej w polskim tekście *-owi*¹⁰. W badanych tekstach znalazłam jeden przykład z końcówką *-owi* w rzeczowniku, który miał pierwotnie w celowniku *-u* i w takiej postaci przetrwał aż do dziś: *ojcowi* 305.

W *Aktach* mamy także pięciokrotnie poświadczoną końcówkę *-ewi*, która w użyciu jest do XVI w. Wystąpiła ona dwa razy po spółgłosce miękkiej: *temu ogniewi* 220, *koniewi* 180 i trzy razy po funkcjonalnie miękkiej: *bratu swojemu Grzegorzewi kowalewi* 144, *sewczewi* 166. „Końcówka *-ewi* jest nowotworem, który się opiera na starej oboczności fonetycznej **o* : **je*, np.: (...) **togo* : **jego*. Ma zaś charakter gwarowy, znana jest bowiem przede wszystkim zabytkom pochodzenia wielkopolskiego i mazowieckiego...”¹¹.

Rzeczowniki nieżywotne w badanych tekstach mają biernik l. poj. równy mianownikowi: *wrócić zadatek* 234, *zadał policzek* 349, *na swój pożytek obrócić* 36. Natomiast rzeczowniki żywotne w większości wypadków przybierają formę dopełniacza: *na brata* 97, *na syna* 102, *pasierba* 118, *na sewca* 169, zgodnie zresztą z szesnastowieczną normą: „Właściwie już w XVI w. jest powszechny zwyczaj językowego wyróżniania rzeczowników żywotnych w dopełniaczu i bierniku i nie ma w tej grupie form wariantywnych”¹². Na uwagę zasługuje fakt, że w tekstach pochodzących z drugiej połowy XVI w. pięć rzeczowników żywotnych, w tym trzy męskoosobowe, ma postać mianownika: *wystali pospolity człowiek* 222, *na to mam świadek* 227, *na tamten mieszczanin* 90, *przydał jemu koń pleszniwy* 127, *uczynił za ten koń* 181, 183, *kupił wół ten* 58. Dążność do używania formy dopełniacza w funkcji biernika w zakresie rzeczowników żywotnych, a zwłaszcza osobowych była charakterystyczna już dla języka prasłowiańskiego. Świadczą o tym przykłady z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. W zabytkach staropolskich z XIV i XV w. biernik równy mianownikowi zachowany jest już tylko szczątkowo¹³. Raz pojawił się rzeczownik *mąż* w formie mianownika w skostniałym zwrocie: *poszła za mąż* 56.

W narzędniku l. poj. występuje końcówka *-em*, np.: *listem* 371, *koniem* 304, *bojem* 134. W badanych tekstach spotykamy także rzeczowniki z tema-

¹⁰ *Dativus absolutus w tekście polskim z połowy XVI wieku*, „Sławistyczne Studia Językoznawcze” 1987, s. 175-179.

¹¹ K l e m e n s i e w i c z, L e h r - S p ł a w i ń s k i, U r b a ń c z y k, dz. cyt., s. 270.

¹² S k u b a l a n k a, K s i ą ż e k - B r y ł o w a, *Wariantywność*, s. 145.

¹³ K l e m e n s i e w i c z, L e h r - S p ł a w i ń s k i, U r b a ń c z y k, dz. cyt., s. 271.

tem zakończonym na spółgłoskę miękką, w których dziś jest spółgłoska twarda: *przyjacieliem* 326, 327, *zduniem* 77, *kowaliami* 321. W narzędniku rzeczowników o odmianie przymiotnikowej, najczęściej w formach z tematem zakończonym na spółgłoskę miękką, ale także w jednej formie z tematem zakończonym spółgłoską twardą również występuje końcówka *-em* obocznie z *-im*: *poddaniem* 68, *podstarościem* 66, 122 (w sumie kilkanaście poświadczeń) obocznie z *podstarościem* 66, 72, 35, 153, *woźnem* 334.

W miejscowniku l. poj. zwracają uwagę wahania końcówek *-e* || *-u*: *po nieboszczyku bratu swem* 77 || *bracie* 73, 142, 339, 354, 358, *po opisu* 108, *przy...Marcinu Zielonym* 119, *Przy...Wojciechu Drzazu* 163. Analogiczne formy pojawiają się, aczkolwiek rzadko, w drukach z drugiej połowy XVI w., z reguły po przyimku *po*, np.: *po tłu* u Jana Kochanowskiego i Reja¹⁴, *po wiatru*, *po stołu* u Andrzeja Kochanowskiego¹⁵. Pierwotnie przyimek *po* rządził celownikiem, dopiero później miejscownikiem¹⁶. Formy typu *po opisu* mogły być zatem traktowane jako celownikowe. Na interpretację konstrukcji *po opisu* jako celownikowej mogła mieć wpływ polszczyzna kresowa. Taką hipotezą potwierdzałyby badania Zenona Leszczyńskiego nad wyżej wspomnianym *Kodeksem*¹⁷. Z owej kroniki litewskiej autor wynotował przykłady rekcji przyimka *po* z celownikiem i miejscownikiem, np.: *po drogach i po wsiach... po wsiach i po włościach...* Podobne konstrukcje odnalazł autor w tekstach ruskich (*Kronika Rumiancowa*, *Kronika Raczyńskiego*, *Kronika Krasińskiego*). Nie bez znaczenia jest również fakt, że formy *po światu* używał jeszcze w XIX w. Adam Mickiewicz. Zenon Leszczyński przypuszcza, że „Leksykalny relikwyt rekcji celownikowej przyimka *po* jeszcze u Mickiewicza wzmacnia interpretację typu *po włościach* jako konstrukcji nieobcej także spontanicznej polszczyźnie kresowej w XVI w.”¹⁸.

W badanych tekstach w miejscowniku l. poj. raz pojawiła się osobliwa postać rzeczownika *dom*: *wziąć na domie* 168. Słowo to kilka razy wystąpiło w przysłówkowej formie ze starą końcówką *-a* użytej bez przyimka: *doma*

¹⁴ J. Ł o ś, *Gramatyka polska, cz. III. Odmienność (fleksja) historyczna*, Lwów 1927, s. 32.

¹⁵ H. B o r e k, *Język Andrzeja Kochanowskiego na podstawie „Eneidy” z r. 1590*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu” nr 4, Językoznawstwo 1, 1957, s. 121.

¹⁶ Por. P. Z w o l i ń s k i, *Dyskusja*, w: M. R. M a y e n o w a, Z. K l e m e n s i e - w i c z (red.), *Odrodzenie w Polsce. Historia języka*, t. III, cz. 1, Warszawa 1953, s. 388.

¹⁷ *Szesnastowieczny tekst kresowy w dzisiejszym odbiorze*, „Folia Linguistica” 23(1990), s. 83-94.

¹⁸ Tamże, s. 92.

160, 163, 173, 349 w znaczeniu *w domu*. Formy tej używali również Rej, Górnicki, Kochanowski.

Końcówkę *-a* przyjął także, zupełnie nietypowo, rzeczownik *szluzebnik*: *Przy jego szluzebnika* 177. Nie można wykluczyć, że jest to zwykła pomyłka.

Dwukrotnie końcówkę *-u* w miejscowniku przyjął rzeczownik z tematem zakończonym spółgłoską miękką: *kowaliu* 16, 156.

Niewielką liczbę form wariantywnych w miejscowniku l. poj. wyjaśniają badania Książek-Bryłowej przeprowadzone na podstawie materiału pochodzącego ze *Słownika polszczyzny XVI wieku*. Ustaliła ona, że wśród 151 haseł (8480 użyc) tylko kilka wystąpiło z obocznością. Dodaje też, że „już w pierwszej połowie XV w. nastąpiło utrwalenie fonetycznego kryterium doboru końcówek w tym przypadku i praktycznie znaczne ograniczenie wariantowości”¹⁹.

W wołaczu l. poj. trafiły się dwie nietypowe postaci rzeczownika *ksiądz*: *I sam ja ciebie ranił księdze* 124, *Jam ciebie książku ranił* 124. Jednakże formy te mogą być efektem braku kompetencji językowej ówczesnego użytkownika polszczyzny albo mogą mieć charakter pogardliwy.

W mianowniku l. mn. rzeczowniki męskoosobowe twar-dotematowe przybierają końcówki *-owie*, np.: *panowie* 42, *synowie* 35, *-i (-y)*, np.: *chłopi* 375, *kapłani* 229, *studzy* 53, *szluzebnicy* 54, miękkotematowe *-e*, np.: *ludzie* 111, *młynarze* 189. Rzeczowniki niosobowe mają końcówki *-i (-y)*: *trzewiki* 337, *rogi* 312, *znaki* 221, *wozy* 186, *rękawy* 305, *-e*, np.: *noże* 53, *wiece* 221. W analizowanych tekstach pojawił się w mianowniku l. mn. tylko jeden rzeczownik żywotny: *konie* 184.

Cztery rzeczowniki męskoosobowe mają mianownik równy biernikowi: *potomki* 33 || *potomkowie* 356, *świadki* 350 (*światki* 44) || *światkowie* 250 (kilka poświadczeń), *ławniki* 69 || *ławnicy* 36, 120, *sąsiady* 158. Halina Turska ustaliła, że formy tego typu były charakterystyczne głównie dla języka potocznego, sporadycznie pojawiały się również w szesnastowiecznych drukach²⁰.

W dopełniaczu l. mn. bardzo licznie reprezentowana jest końcówka *-ów* (*-ow*), która ze względu na swą wyrazistość opanowała rzeczowniki męskie już w średniowieczu²¹. Występuje ona zarówno w formach, które i dziś są

¹⁹ S k u b a l a n k a, K s i ą ż e k - B r y ł o w a, dz. cyt., s. 145-146.

²⁰ Mianownik l. mn. typu *chłopy, draby* w języku ogólnopolskim, „Język Polski” 33(1953), s. 136.

²¹ Z. K u r z o w a, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*, Warszawa-Kraków 1993, s. 168.

zakończone na -ów: *długów* 255, *sąsiadów* 158, *potomków* 105, *obrusów* 365, *włosów* 261, *świątków* 250, jak i tych, które obecnie mają końcówkę -i (-y): *obywatelów* 345, *knafliów* 211, *towarzyszów* 41, 161, *kaczmarzów* 299, lub końcówkę zerową: *mięszczanów* 83, *przyjaciółów* 374, (*przyjacieliów* 114).

W pięciu wypadkach dopełniacz l. mn. ma bardzo osobliwe końcówki: *A iż dowody z obu stron nie mieli* 360, *ja mam zeznanie litkup dobre ludzie* 39, *I że ja jemu pieniądze żadnych siła nie brał* 41, *póki by mu tych pieniądze nie dał* 130, *dawania konie* 214. Oboczne formy mają dwa rzeczowniki: *jako tych pieniędzy nie brała* 55, *niemia ludzi* 177. Pierwotną końcówkę zerową, po zaniku jerów, dopełniacz przybrał w formach: *od God do God* 46, *od Got aż do przyszłych Got* 176, *do god przyszłych* 334; *według kwit* 299, *zawias 3 312, zawias 2 312, wrzeciędz 2 312 || wrzeciędzow 2 312*.

W celowniku l. mn. powszechna jest końcówka -om: *nieprzyjaciółom* 334 (*nieprzyjacieliom* 311), *piwowarom* 298, *synom* 63. Jednym przykładem poświadczona jest końcówka -am, która przejęta została w XV w. z żeńskiej deklinacji samogłoskowej pod wpływem takich rzeczowników, jak *wojewoda*, *sprawca*, czyli ze znaczenia męskich, a odmieniających się jak żeńskie²²: *pieniędzom* 201.

W badanych tekstach w rzeczownikach twar-dotematowych pierwotne końcówki biernika l. mn. -y (-i) mają zdecydowaną przewagę nad nowszą końcówką -ów: *postał pošy* 309, *przez piwowary* 299, *ty sąsiady* 158, *na...syny* 134, *na...furmany* 53, *na...mięszczany* 139 (5 poświadczeń), *przez potomki swe* 350, *przez ławniki* 342, *na pomocniki* 332, *na świadki* 306, *skazujem litkupniki* 259, *na...potomki* 91, (łącznie odnotowano 37 użyć). Rzeczownik *świadek* posiada formę oboczną, np.: *mienił 3 świątków* 49, *przyjmujesz i obierasz sobie tych trzech świątków* 198. Wyjątkowe formy równe dopełniaczowi pojawiły się w połączeniu z liczebnikiem. W zasadzie jest to stan zgodny z normą panującą w XVI w.: „W historii B rzeczowników osobowych należy wyróżnić dwa okresy. W pierwszym, który sięga do XVII w., forma B przybierała te same końcówki, co B rzeczowników nieosobowych ...”²³.

Trzy rzeczowniki miękkotematowe i jeden twar-dotematowy w bierniku l. mn. mają końcówkę -e: *goście mi rozegnał* 121, *przez dobre cnotliwe ludzie* 180 (forma *ludzie* pojawia się w tekstach 6 razy), *przyjacieli swoje oddaliwszy* 374 (*oddaliwszy od tego przyjaciół swe* 374), *za ty woze* 44.

²² K l e m e n s i e w i c z, L e h r - S p ł a w i ń s k i, U r b a ń c z y k, dz. cyt., s. 280-281.

²³ Tamże, s. 281.

W narzędniku l. mn. obok nowej końcówki *-ami*, która wywodzi się z narzędnika żeńskiej deklinacji samogłoskowej i w ciągu XVI w. wchodzi do narzędnika rzeczowników męskich²⁴, w badanych tekstach występuje również końcówka *-y (-i)*: *przed pany* 32, *przed mieszczany* 31, *z ławniki* 38 || *ławnikami* 116, *przed...służebniki* 54, *z temi podatki* 88 *ze swemi syny* 95, *między domy* 108, *z ogrody* 109, *z wojaki* 185, *swemi sąsiady* 216, *z pomocniki* 309, *chciał dowieść świadki wiary godnemi* 362. W sumie odnotowano 33 użycia końcówki *-i (-y)*. Natomiast końcówka *-ami* poświadczona jest łącznie 14 razy: *z temi podatki i czynszami* 88, *swemi synami* 170, *pomocnikami* 157, *sąsiadami* 158, *z płotami* 76.

W narzędniku l. mn. używana jest także końcówka *-mi*: *placmi* 108, *synmi* 98, *ludźmi* 345, *końmi* 371, *pieniędzmi* 144 || *pienięcami* 160.

„W dziejach formy N wyróżniamy dwie doby: przed wiekiem XVI i od wieku XVII; wiek XVI, zwłaszcza jego ostatnie dziesiątki lat, jest okresem przejściowym”²⁵. Przedstawiony materiał doskonale to ilustruje. Mimo jeszcze liczniejszej przewagi starej końcówki narzędnika (przypomnę, że analizowane teksty pochodzą z lat 1553-1580), w użyciu jest już nowa końcówka *-ami*, która dopiero od końca XVI w. zaczyna się rozpowszechniać, ograniczając końcówkę *-mi* i wypierając *-y*²⁶.

Cztery rzeczowniki w miejscowniku l. mn. przybrały końcówkę *-ech*: *w tych domiech* 60, *w buciech* 124, *na...mościech* 343, *Przy...paniech* 161. Nie świadczy to jednak o archaiczności badanych tekstów, gdyż końcówka *-ech* używana była w XVII w., a nawet w XVIII (szczątkowo)²⁷.

Pozostałe rzeczowniki w miejscowniku przejęły końcówkę *-ach*, pochodzącą z żeńskiej deklinacji samogłoskowej, np.: *przewozach* 343, *członkach* 334, *pieniądzach* 261, *wieczach* 130.

Z przeprowadzonych badań wynika, że *Akta* w zakresie podstawowych form deklinacyjnych rzeczowników męskich w zasadzie odzwierciedlają stan ogólnopolski. W analizowanych tekstach obserwujemy te same procesy i tendencje rozwojowe, które miały miejsce w XVI w., a mianowicie ścieranie się różnych końcówek wariantywnych i dalsze ujednocianie odmiany.

W analizowanym materiale nie zaobserwowano typowych lokalnych cech językowych, które wyróżniałyby badane teksty na tle ogólnopolskim. Uwagę

²⁴ Tamże, s. 283.

²⁵ Tamże, s. 283.

²⁶ Tamże, s. 283.

²⁷ Tamże, s. 284.

zwracają jedynie: utrzymująca się końcówka *-u* zamiast *-owi* w celowniku l. poj. oraz rekcja przyimka *po* z celownikiem i miejscownikiem. Można przypuszczać, że na podtrzymywanie tego typu form miała wpływ polszczyzna kresowa.

W *Aktach* można zauważyć także nowsze formy fleksyjne takie, jak: końcówka *-ami* w narzędniku l. mn., końcówka *-ach* w miejscowniku l. mn., ale nie brak też, co prawda nielicznych, form archaicznych, np.: biernik rzeczowników żywotnych równy mianownikowi, końcówka celownika l. poj. *-ewi*. Odchylenia te mają jednak charakter marginalny.

DECLINATION OF MUSCULAR NOUNS IN OFFICIAL
FILES FROM THE SECOND HALF OF THE SIXTEENTH CENTURY

S u m m a r y

The paper deals with the declination of muscular nouns from the *Files or Legal Cases in the Town of Knyszyn* in the second half of the sixteenth century against the background of the then state of literature.

The author characterizes the forms of cases, seeking to define to what extent they are in accordance with sixteenth-century literary norm.

It results from her research that the deviations she has found (few archaisms, suffixes coming into use) have rather an occasional character, and the basic forms of muscular declinations reflect the situation all over Poland.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: rzeczownik, deklinacja męska, norma literacka.

Key words: noun, male declination, literary norm.